

# בימים ההם בזמן הזה

מסע אל שאלות הקיום של העם היהודי

דף הנחיות  
**פרק 05**

## נפש מפני נפש



סוגית 'נפש מפני נפש' העסיקה את עם ישראל לאורך הדורות. האם ניתן לתעדף חיי אדם על פני חיים של אחר? האם יש הבדל בין פעולות אקטיביות להימנעות פסיבית?

אלה שאלות מאתגרות ומורכבות, והלוואי שלעולם לא נאלץ לעמוד במקום של קבלת החלטות קשות כאלה. יחד עם זאת, עומדת בפנינו ההזדמנות לעסוק יחד בסוגיה הזו, ללמוד את המקורות היהודיים לאורך ההיסטוריה הכאובה שלנו ולהכיר טוב יותר את זווית הראיה ההלכתית בעניין.

### לימוד מהנה ומועיל!



## אחד או כולם?

**את הדיון היום נפתח בשאלה יסודית המשליכה על הסוגיה בהיבטים רבים:**

סיעה של בני אדם שאמרו להם גויים: תנו לנו אחד מכם ונהרגנו, ואם לא הרי' אנו הורגין את כולכם - ייהרגו כולן, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל.

אבל אם ייחדוהו להם, כגון שייחדו לשבע בן בכרי, יתנו להן ואל ייהרגו כולם.

(תוספתא תרומות ז', כ"ג)

שבע בן בכרי היה מורד במלכות. מֶרֶד שֶׁבַע בֶּן בְּכָרִי - הוא מרד שחולל שבע בן בכרי למטה שבט בנימין כנגד שלטונו של דוד המלך ושבט יהודה על עם ישראל. המרד דוכא ושבע בן בכרי הוצא להורג כדין 'מורד במלכות' החייב מיתה.



## משנת חסידות

הדוגמה של שבע בן בכרי מעוררת מחלוקת למה הכוונה.

אמר שמעון בן לקיש: והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי. ורבי יוחנן אומר אף על פי שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי.

עולא בר קושב תבעתיה מלכותא ערק ואזיל ליה ללוד גבי ריב"ל אתון ואקפון מדינתא אמרו להן אין לית אתון יהבון ליה לן אנן מחרבין מדינתא סלק גביה ריב"ל ופייסיה ויהביה לון והוה אליהו זכור לטוב יליף מתגלי עלוי ולא אתגלי וצם כמה צומין ואיתגלי עלוי אמר ליה ולמסורות אני נגלה א"ל ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת החסידים?

עולא בר קושב שנס מציפורני המלכות מצא מחסה בבית רבי יהושע בן לוי, שהיה ראש הציבור בלוד בירת הדרום. הדבר נודע לשלטונות, והם דרשו מריב"ל שיסגיר את עולא בר קושב, או שיחריבו את לוד ותושביה. נוכח האיום מסר אותו רבי יהושע בן לוי לשלטונות.

אליהו הנביא שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי, חדל לבקרו. לאחר שצם רבי יהושע בן לוי כמה צומות, נתגלה לו אליהו הנביא ואמר לו, כפי שנמסר בירושלמי: "ולמסורות (מוסרים), יהודים שמוסרים את אחיהם לגויים) אני נגלה?" על כך השיב רבי יהושע בן לוי, כי הסתמך על דברי התנאים בדבר סיעת בני אדם. השיב לו אליהו: "וזו משנת חסידות?"

נראה כי אליהו הנביא מעביר לרבי יהושע בן לוי מסר כי לא היה צריך לנהוג כך. מדוע? ומה היה עליו לעשות?



## מה היה צריך לעשות?

"...אלא שמידת חסידות לעכב, וליתן מתון בדבר עד דכדוכה של נפש, וכל שממהר בכך הפקיע מעליו מידת חסידות וכו'. וכי משנת חסידות היא זו. נראה לי שלא אמרה אלא על שמיהר את הדבר ולא המתין עד שיראה אם יחריבו את העיר אם לאו. ומכל מקום יש מפרשים שלא על מדת חסידות לבד היה מתרעם עליו אלא מן הדין. וממה שלא היה חייב מיתה בדיני ישראל. ומכאן פסקו לקיש שאמר והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי. ופירשו בו שיהא מחויב מיתה בדיני ישראל והדברים ברורים כדעת ראשון..." (מאירי)



## ואין מורין להם כן לכתחילה

וכן אם אמרו להם עובדי כוכבים 'תנו לנו אחד מכם ונהרגנו, ואם לאו נהרוג כולכם', יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ואם יחדוהו להם ואמרו תנו לנו פלוני או נהרוג את כולכם, אם היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי יתנו אותו להם. ואין מורין להם כן לכתחילה. ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. (משנה תורה, הלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה ה):



## מה לעשות?

נראה דהא דאמר ריש לקיש והוא שיהיה חייב מיתה, אין פירושו שיהיה חייב בדיני התורה, דאם כן מחוייבים כל ישראל למוסרו.. אלא רצונו לומר ריש לקיש סבר דדוקא שזה שמיחדין אותו חייב מיתה אליהן ונמצא שזה שמיחדין אותו הוא כרודף שעל ידי זה שהוא נמלט בתוכן יהרגו את כולן. ואף שאין בו דין רודף מן הדין כיון שעושה להציל את נפשו מכל מקום אין חייבין כולם למסור נפשם כיון שהוא הגורם ומותרין למוסרו.

אבל אם אין להם זיקה לשום אחד מהן רק **בשרירות לבם** הראו על אחד מהן יהרגו כולם ואל ימסרוהו להריגה למרות שעכשיו הוא הגורם להריגת כולם מכל מקום כיון דנעשה הדבר במקרה אין הוא נקרא רודף (ואין הצדקה להסגיר אותו).

ולפי זה המקרה של רבי יהושע בן לוי אפילו לריש לקיש כיון דעולא בר קושב נתחייב להן מיתה והא דאמר לו אליהו זכור לטוב שאין זו משנת חסידים, רצה לומר **שאינ הקדוש ברוך הוא מזמין דבר כזה לחסידיו** ואם נזדמן לחסיד דבר כזה **צריך להתפלל שיצילהו** ה' ותפלתו ודאי תקובל...

**חזו"א סנהדרין כ"ה**

מה המסר שביקש אליהו הנביא להעביר לרבי יהושע בן לוי?



**רשימות שכאלה**

השאלה הופנתה לרב יהושע משה אהרונסון, רבה של סאניק, על ידי ראשי היודנראט במחנה קונין. מקום: מחנה קונין, שנת תש"ב.

רקע: בקיץ תש"ב, מחודש סיוון (יולי 1942) ואילך, התקיימו שילוחים (אקציות) מקונין למחנה ההשמדה חלמנו. יחד עם הגירושים הוטלה הגזירה הקשה על ראשי המחנה, והיא בחירת והכנת רשימת יהודים למשלוח.

בתקופה זו יצא צו מטעם הגרמנים להמציא להם רשימה שתכלול 1,600 שמות. מפקד המחנה טען שהיעד הוא מחנה אחר (ענין המשרפות לא היה עדיין ברור). עקב מצבם הפיזי הקשה של הנרדפים נרשמו רבים מיזמתם לנסיעה, וכן נכללו בה חלשים וזקנים שבין כך ובין כך לא היו מסוגלים לעבוד. בין כה וכה חטפו אנשי הגסטאפו את הנרשמים, ואחר כך התברר שהם גם החתימו רופא המאשר כביכול כי הנשלחים היו חשוכי מרפא, עובדה שחשפה את התרמית ואת כוונותיהם האמיתיות של הנאצים.

מיד אחרי יציאתם של המגורשים הראשונים התברר שיעד רובם ככולם הוא כבשני האש. ידוע היה גם, שאם לא תוגשנה הרשימות במלואן, היינו מספר אנשים שתאם את התכתיב הנאצי במדויק, "ייהרגו כולם או יקחו כפל כפליים מכל הבא לידם".

שאלה: האם מותר להגיש לגרמנים רשימות אנשים לשילוח.

תשובה: "ייהרגו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל" (רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה). "מאז קיבלו על עצמם ראשי היהודים במחננו שלא ליתן שום רשימה, רק הם יקחו מעצמם".

(שו"ת בנושא הכנת רשימות יהודים לשילוחים)



## רבים או מעטים?

ויש לעיין, באחד הרואה חץ הולך להרוג אנשים רבים, ויכול להטותו לצד אחר ויהרוג רק אחד שבצד אחר ואלו שבצד זה יצולו, ואם לא יעשה כלום יהרגו הרבים והאחד ישאר בחיים. ואפשר דלא דמי למוסרים אחד להריגה, דהתם המסירה היא פעולה האכזריה של הריגת נפש, ובפעולת זה ליכא הצלת אחרים בטבע של הפעולה אלא המקרה גרם עכשו הצלה לאחרים, גם הצלת האחרים קשור במה שמוסרין להריגה נפש בישראל, אבל הטיית החץ מצד זה לצד אחר היא בעיקרה פעולת הצלה, ואינה קשורה כלל בהריגת היחיד שבצד אחר, רק עכשו במקרה נמצא בצד אחר נפש מישראל.

ואחרי שבצד זה יהרגו נפשות רבות, ובזה אחד, אפשר דיש לנו להשתדל למעט אבדת ישראל בכל מאי דאפשר, והלא לולינוס ופפוס נהרגו בשביל להציל את ישראל כמש"כ רש"י תענית י"ח ב' ד"ה בלודקין, ואמרו שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן, מיהו כאן הסיטואציה גרועה יותר כיון שהורג בידיים, ולא מצינו אלא דמוסרין אבל להרוג בידיים אפשר דאין הורגין. (חזון-איש)

### בזמן הזה

חקירת החזון איש זכרונו לברכה הנאמר למעלה היא לא רק תיאורטית, בתיאור ציור דמיוני של ראית חץ הולך להרוג, והיכא שיש אפשרות להטותו, כפי שמצייר החזון איש, אלא שאלה מעשית ממשית היא, ויש לה השלכות על בדומה לזה, כגון על כלי רכב כשנוסעים בדומה למשל ונקלעים פתאומית לפני אנשים רבים שחוצים את הכביש ויש לעצור עצירה פתאומית על ידי נסיגה אחורנית כדי שרבים מהעוברים לא יהרגו, אבל באחורה נמצא שם יחיד עומד באופן שברור שיהרג על ידי כן, וכן בכל הדומה לזה, והשאלה נשאלת בכאמור במה יש לו לבחור יותר לנהוג במצב כזה, אם לישאר במצב של שב ואל תעשה ועל ידי כך יהרגו אחדים שלפניו, או לסגת אחורה בקום עשה ועל ידי זה יהרג היחיד... ואם כן איפוא גם בנידון חקירתו של החזון איש זכרונו לברכה יש לנו גם כן לפסוק בהחלטיות בכזאת, להיות בשב ואל תעשה ולא להטות בקום ועשה את החץ לצד אחר, דפשוט הדבר דהקו המנחה הזה הוא לא רק כשנעמדת שאלת ההעדפה עליו ועל אחר, כי אם גם כשהשאלה היא בנוגע לשני אחרים, כי יש לנו ללכת אחר הנימוק.

(ציץ אליעזר חלק טו סימן ע)

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

055-553-0976